

A 10—14 ÉVESEK ÖNKORMÁNYZATÁNAK NÉHÁNY NEVELÉSSZOCIOLÓGIAI ÖSSZEFÜGGÉSE

A neveléstudományi irodalomban gyakori téma a gyermeki önkormányzat. Ez a jelenség két oldalról meghatározott. Részben a pedagógiai gyakorlat és gondolkodás differenciálódásának eredménye, részben pedig a társadalomban formálódó közéleti tevékenység, valamint az ezzel kapcsolatos szükségletek és igények következménye.

A gyermeki önkormányzatra vonatkozó vizsgálatainkkal jobbra a probléma-feltáráásra; helytel-közzel a jelenségek leírására vállalkoztunk.¹ A vizsgálatok teljes anyagának közreadása meghaladná jelen tanulmányunk kereteit.

Kutatómunkánknak két szakasza volt. 1967—68—69-ben egy bányászváros új lakótelepi iskolájában intenzíven tanulmányoztuk négy felsős tanulócsoport életét: 1971. februárjában pedig — a megyei Úttörőelnökség megbízásából és segítségével — tizenhat baranyai és pécsi úttörőcsapatban, ill. iskolában elemeztük többek között a gyermeki önkormányzatot is.

Témánkkal kapcsolatban — egyebek mellett — az alábbi kérdésekre kerestünk választ:

1. A tevékenységrendszer megtervezésében és megszervezésében milyen intenzitással vesznek részt a gyermekek?

2. A gyermekvezetők kiválasztódásának, kiválogatásának vannak-e a családok társadalmi réteghelyzetéből származó előzményei is?

3. Hogyan viszonyul a gyermek vezetői, tisztségviselői feladatához? Azonosul vele? Vagy éppen nem szívesen csinálja?

4. Vajon csak a legális, a valóban működő vezetők rendelkeznek a szükséges tervezői; szervezői diszpozíciókkal, tapasztalatokkal, jártasságokkal?

Gyermeeki öntevékenység az úttörőpróbák szervezésében

A korosztály tanórán kívüli tevékenységrendszerében — a pedagógiai értékek, de a gyermeki fogékonyság tekintetében is — jelentős szerepet játszik az úttörőpróba. Ez a nevelési eszköz felöleli a kulturális, a sport, a tanulást segítő, a gyermekszerű politikai és közéleti cselekvéseket. A próba megszervezése kézen-

¹ Nevelélméleti irodalmunkban több helyütt történt jelentős kísérlet a gyermekközösség fejlettségi mutatóinak, fejlődésvonalainak megfogalmazására. Többek között GÁSPÁR LÁSZLÓ: A közösségi tevékenységre épülő nevelési folyamat általános vonásai. A „Tanulmányok a neveléstudomány köréből. 1967.” című kötetben. Bp. 1968. 94.; PETRIKÁS ÁRPÁD: Önkiszolgálás, öntevékenység, önkormányzat. Pedagógiai Szemle, 1967. 591—600.; *uő.*: Az osztályközösség szervezése és nevelése. Bp. 1968.; HARSÁNYI ISTVÁN: Közösségi értékjelzők nyomában. Pedagógiai Szemle, 1967. 601—614.

fekvő színtere a gyermeki öngazgatásnak, hiszen ez egy tipikus nevelési kö-
zeg, ahol az erre előkészített gyermekközösség egy adott keretnek (próbakö-
vetelményeknek) megfelelően, mégis szabadon, szuverén módon választhat,
szervezhet, meghatározhatja saját életét.²

A vizsgálódáshoz használt ankétív két különböző helyén a következő két
kérdésben foglaltattunk állást: *Kitől, kiktől, mitől függ az, hogy mikor, hogyan,
milyen körülmények között próbáztok? Kire, kikre bízna/d legszívesebben a próbázá-
sok tervezését és szervezését?* A gyermeki véleményekhez úgy igyekeztünk hozzá-
férdközni, hogy a szóbajöhető tervezői-szervezői szinteket rangsoroltattuk a
gyermekkel az 1—8-ig terjedő skálán. A táblázatban (1. sz.) található tervezői-
szervezői alakulatokat tártuk a gyermekek elé. A két kérdés csoportban az egymás-
utániságot különbözőképpen variáltuk.

1. sz. tábla
A próbázások tervezésének-szervezésének gyakorlata

A tervezői-szervezői szintek	Rangsorértékek					
	városiak		falusiak		összesen	
	rangsor- ért. sz. középe	helye- zés	számtani közép	helye- zés	számtani közép	helye- zés
Őrsvezető	4,44	5	4,07	4	4,23	4
Csapatvezetőség	2,26	1	2,64	1	2,47	1
Saját magam	7,21	8	6,57	8	6,85	8
Csapatvezető	2,91	2	3,30	3	3,13	2
Oszt. fő (rajvezető)	3,31	3	3,20	2	3,25	3
Az egész órs együtt	5,31	6	4,77	5	5,00	6
Őrsvezető helyettese	5,86	7	5,74	7	5,79	7
Próbalap	4,18	4	5,29	6	4,80	5

Az 1. sz. táblázat arról tanúskodik, hogy a gyermekek szerint a *csapatvezetőség*
szabja meg elsősorban a próbázás módját és idejét. Feltehető, hogy a csapatvezető-
séget szélesebb terjedelmű fogalomként kezelik, mint amilyen az valójában. A
mozgalom vezetésének magasabb szintjeire is gondolnak ilyenkor (pl. az úttörő-
elnökségekre). Második helyre a csapatvezetőt, utána a rajvezető-osztályfőnököt
sorolják. Őrsvezető, próbalap, egész órs, őrsvezető helyettese, „saját magam”
a további sorrend.

Ez a kép azt a gyakorlatot reprezentálja, miszerint nem kis pedagógusi erő-
feszítéssel szerveződnek a próbázások. A nevelői vezetőszerp direkt megnyilvánu-
lása következtében a célszerűség jelentős szintje is valószínű. Míg ebből a
nézőpontból megnyugtathat minket a kép, témánk vonatkozásában már nem,
ugyanis *túlzott centralizáció mutatkozik*. A pedagógusok (csapatvezetőségek) sok
helyütt a központi programok nagy számát nehezményezik, közben nem veszik
észre, hogy az adott lehetőségeket sem használják ki az „egyéntésre”, az iskolá-
ban, csapatban további centralizációt testesítenek meg. A gyermek jobbra
készen kapja a programot a próbázáshoz. Jelzi ezt az „egész órs” és a „saját

² E kérdésben — s a második és harmadik kérdésben is — az 1971-i vizsgálat kapcsán tájéko-
zódtunk. Baranyában és Pécsen véletlen-rétegezett mintaválasztással tizenhat iskolában 320
gyermekkel (úttörővel) dolgoztunk. Fő módszerünk a kérdőíves felvétel volt, de csoportos interjú-
kat is készítettünk.

magam” álcsony helyezése. A gyermeknek kevés köze van ahhoz, hogy mit mikor és hogyan próbázik.

Érdekes, hogy a falusi adatokban az osztályfő-rajvezető, az őrsvezető és az őr együttese eggyel előbbre kerül, mint a városi gyermekek választásaiban. Ezek szerint a tervezés-szervezés falun közelebb kerül a gyermekhez.

Viszonyítva a meglévő gyakorlathoz, az *egyéni óhaj szerinti rangsorolásban alig jelentkezik új vonás* (1. a 2. sz. táblát). A két sorrend viszonyát mutató korrelációs együttható 0,98 (a városiaknál 0,91, a falusiaknál 0,95). A 2. sz. táblán mindössze az őr együttese kerül egy hellyel előbbre. Ez ugyan pozitív vonás, mégis tulajdonképpen arról van szó, hogy a gyermekek szentesítik a meglévő gyakorlatot vágyaikban is. Az itt tapasztaltakban megnyilvánul a nevelési folyamat természetének egy lényeges vonása: *a gyermeki motivációk, indítékok, ambíciók jobbra a gyakorlat által indukáltan születnek*. Ez a momentum végül is megerősíthet minket optimista pedagógiai szemléletünkben.

2. sz. tábla

A próbázások tervezésével, szervezésével kapcsolatos egyéni elképzelések

A tervezői-szervezői szintek	Rangsortértékek					
	városiak		falusiak		összesen	
	rangsor-ért. sz. közepe	helyezés	számtani közepe	helyezés	számtani közepe	helyezés
Csapatvezetőség	2,44	1	2,19	1	2,30	1
Őrs tagjai együtt	4,16	4	4,60	5	4,41	5
Őrsvezető	4,28	5	4,10	4	4,18	4
Próbalap	5,06	6	5,56	7	5,34	6
Őrsvez. helyettese	5,61	7	5,33	6	5,45	7
Csapatvezető	3,31	2	3,02	2	3,15	2
Osztályfő (rajvez.)	3,73	3	3,62	3	3,66	3
Saját magam	7,07	8	7,00	8	7,03	8

Ha részletesebben analizáljuk az összefüggéseket, akkor kiderül, hogy a városi gyermek itt két hellyel előrébb sorolja az őrsi együtttest, mint az 1. sz. táblán, a falusi pedig a csapatvezető mögé teszi az osztályfőnököt.

Az 1. és 2. tábla kitűnően reprezentálja azt, hogy nem fogytak el teendőink a gyermeki önállóság megformálásában. Bevett szokás a direkt pedagógiai irányítás. A nevelőtestületek és a csapatvezetések arra koncentrálnak, hogy „rendjén menjenek a dolgok”. Van bizonyos valószínűsége annak, hogy ez a közvetlen kívülről programozás nemcsak a próbatevékenységben, hanem az iskolai és úttörőmunka más régióiban is tetten érhető.

A gyermekvezetők — társadalmi rétegződés

Tanulóközösségeinkben sok az ügyes vezető. Azonban tudományos értékű elemzés nélkül is — egy kis szociológiai érzékenységgel — szembeötlik egy érdekes jelenség: *a vezetők kiválogatódásában sokat nyom a latban az, hogy a tanuló mit hoz magával a családból.*

Az 1971-es vizsgálatkor kérdeztünk rá arra, hogy a társadalmi rétegek milyen arányban részesülnek a gyermekvezetői tisztségekből (a tanulók családfőjének hovatartozása alapján).

A rétegződési szisztémát részben a közvetlen tapasztalatokra épülő és általánosan használt sémára, részben pedig — az értelmiségnél — HEGEDŰS ANDRÁS nyomán formáltuk meg.³ Struktúráknak minden bizonnyal vannak vitatható vonásai, viszont jól differenciálja a jelenséget, s itt csak keretül szolgál egy pedagógiai gondolatsor kifejtéséhez.

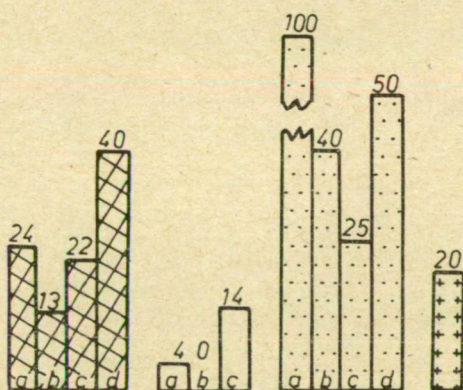
A gyermeki tisztségek státuszának megkülönböztetésekor két szempontot vettünk figyelembe: milyen az illető tisztség társadalmi hatékonysága és tevékenységfedezete, milyen a tisztség „iskolai társadalmi” presztízse? Ezek szerint megkülönböztettünk vezetői pozíciókat (rajtítkár, gárdaparancsnok, őrvezető stb.) és felelősi tisztségeket (pl. sportfelelős, egészségőr stb.). Itt csak az ún. vezetői pozíciókat tanulmányoztuk.

5. sz. tábla

Milyen társadalmi rétegeket reprezentálnak a gyermekvezetők?
(A gyermekek hány %-a van vezetői pozícióban?)

Falun:

Jelmagyarázat:

Munkás:

- Segéd-;
- betanított-;
- szak-;
- szakmunkás művezető; brigádvezető.

Mezőgazdasági fizikai dolg.:

- Nem szakmunkás;
- szakmunkás (itt ide soroltuk a traktorosokat is);
- brigádvezetők.

Városban:

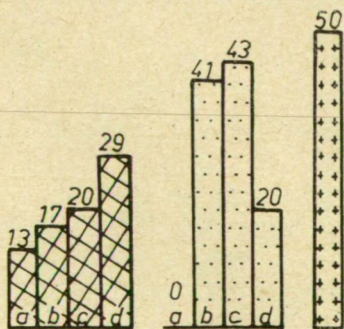
Értelmiségiek:

- Állami, üzemi vezetői beosztással;
- nagy önállóságú értelmiségi (pl. orvos, tanár);
- beosztott tisztviselők, techn.;
- rutin szellemi munkát végz.

Egyéb:

(pl. fegyveres testületek tagjai, egyéb alkalmazottak)

³ HEGEDŰS ANDRÁS: Változó világ. Bp. 1970. 51—53.

Igaz, hogy problémafeltáró vizsgálatunknak nem erőssége a minta nagysága, mégis az adatok tendencia-jellegéhez aligha férhet kétség. (320 gyermekkel dolgoztunk 1971-ben.)

Feltűnő, hogy falun és városban egyaránt az *értelmiségi szülők gyermekei vannak előnyösebb helyzetben*. Ez a tény falun erősebb. Ugyancsak egyértelműnek mutatkozik az, hogy a mezőgazdasági fizikai dolgozók gyermekei alig kerülnek vezetői pozícióba. Még a falusi iskolákban sem.

Csaknem szabályszerűnek látszik az is, hogy a munkás kategóriában a segédmunkástól a brigádvezetőig, művezetőig emelkedik az arány.

Felmerülhet a kérdés, hogy miért jelent mindez egyáltalán problémát? Mindenekelőtt azért, mert úgy tűnik, hogy a környezeti tényezők túlságosan közvetlenül szólnak bele az intézményes nevelés személyiségformáló hatásába. Második ellenvetésünk: mint ahogy a tanulmányi eredmények és az intellektuális képességek alakulása terén, *itt sem nyugodhatunk bele egyes társadalmi rétegek „hátrányos helyzetébe”*. Ez nemcsak neveléspolitikai, hanem szélesebb értelemben vett politikai kérdés is.

Harmadik megjegyzésünk: egy optimista pedagógiai szemlélet eleve feltételezi azt az álláspontot, hogy minden gyermekben minden diszpozíciót, minden tulajdonság-lehetőséget szükséges kipróbálni, funkcionáltatni, fejleszteni. Ezt az utat szerencsés járni a vezetni-, szerveznitudás, a mások irányításához szükséges jártasságok, személyiségjegyek kialakításában is.

A hisztogrammal reprezentált gyakorlat a gyermeki önkormányzat egyik funkcióját tartja csak fontosnak, azt, hogy a gyermekközösség adott pillanatban szervezetten éljen, ezért a „kész” vezetőkre koncentrálnak.

Mondhatná valaki, hogy — s ezzel többször érvelnek a primitívebb gyermek-önkormányzati gyakorlathoz ragaszkodók — a spontán kiválogatódásnál a legrátermettebbek lesznek a vezetők, s ez közösségi érdek is. Az ilyen egysíkú felfogással eddigi fejtegetésünk már eleve szemben áll. De még önmagában is rejt buktatót a fenti állítás. Ugyanis nem biztos, hogy a vezetői pozícióért folytatott „harc” megvívásának sikeres teljesítménye egyben a sikeres vezetés teljesítményét is jelenti.

A gyermek viszonya, ragaszkodása a betöltött tisztséghez

A baranyai és pécsi felvétel segítségével tájékozódunk arról, hogy milyen mértékben ragaszkodnak a gyermekek vezetői, felelősi posztjaikhoz. A kérdőív egy távolabbi helyén azt tudakoltuk meg, hogy jövőre milyen poszton tudná magát a legszívesebben.

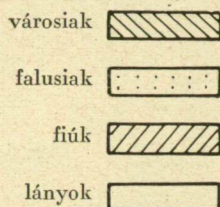
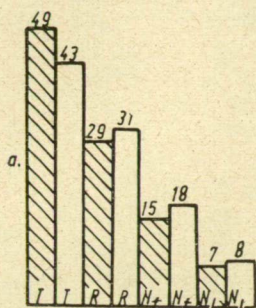
Az ellátott feladat és a egyéni vágyak között négy féle relációt különböztetünk meg:

- a) *Teljes megfelelést*: ha a gyermek ugyanazt a vezetői funkciót, felelősi tisztséget látná el legszívesebben a következő tanévben is, mint amit a vizsgálat idején is betölt (T).
- b) *Részleges megfelelést*: ha a vezetői pozíciót viselő gyermek, bár nem ugyanazon poszton, de vezető akar lenni a következő tanévben, illetve felelősi teendője helyett egy másik felelősi megbízatást választ (R).
- c) *„Felfelé” irányuló meg nem felelés*: ha a gyermek felelősi helyzetből vezető posztra törekvést fejez ki, vagy egy megbízatás nélküli állapotból szeretne felelős, esetleg vezető lenni. (N_1)
- d) *„Lefelé” irányuló meg nem felelés*: ha a gyermek vezetői pozícióból felelősibe vagy megbízatás nélkülibe törekszik, illetve még a felelősi megbízatástól is menekülni szándékozik. (N_1)

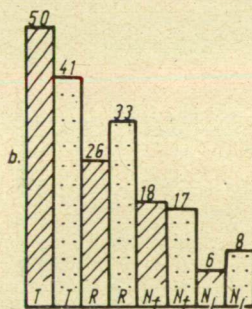
4. sz. tábla
Szereti-e a gyermek vezetői, felelősi pozícióját?

Fiúk—lányok (0%-ban):

Jelmagyarázat:

Városiak—falusiak (0%-ban):

T = ugyanazt szeretné ellátni a következő tanévben is.
R = hasonló szinten (felelős—felelős, ill. vezető—vezető), de más természetű megbízatást vállalna.
N_f = nem felel meg neki megbízatása, „magasabbra” tör.
N_l = nem felel meg neki megbízatása, „alacsonyabbra” vágynak.

A hisztogram a következő tanulságokkal szolgál. A lányok kevésbé elégedettek vezetői-felelősi megbízatásaikkal mint a fiúk, s ez az érték a falusiaknál is alacsonyabb a városiakénál. (T)

A lányok mobilitása (N_f) felelősi tisztségből vezetői pozícióba, illetve a megbízatás nélküli helyzetből felelősi „rangra”, 30%-kal mutat többet a fiúkénál.

A falusiaknak a feladatokkal való mérsékeltbb azonosulása az R kategóriában ellensúlyozódik.

Az adatokból még két momentum érdemel különösebb figyelmet. Anélkül, hogy valami standard-hez viszonyítani tudnánk, magasanak ítéljük meg az R kategória 30% körüli értékét. Az esetek hatheted részében emögött az a jelentéstartalom áll, hogy ezek a gyermekek a különböző felelősi megbízatásokat (nótafa, szakács, zászlóvivő, krónikás, egészségőr stb.) nem szeretik, nem elégíti ki őket, nem azonosulnak vele. Változtatási szándékuk nem „felfelé” irányul, nem a vezetés felé kacsintgatnak, hanem egy másik felelősi poszttal próbálkoznának. Szerencsésebb lenne, ha a felelősi „beosztással” elégedetlenkedők jobban törekednének a vezetői helyekre, ha az R-ről az N_f-re tolná át a hangsúly.

Az N_l csoport 8%-a azt mutatja, hogy minden 12. gyermek „lefelé” menekülne pozíciójából. Vagy a feladat nyomasztó nekik, vagy a felelősség terhes számukra.

A 10—14 évesek társas életének léteznek egy különös dimenziója, szintere is — a *spontán kiscsoport*. Sőt, esetenként ezekben az alakulatokban intenzív — a korosztály több tevékenységi formájára kiterjedő — közösségi, vagy csaknem közösségi élet is folyik, célokkal, tervekkel, szervezésekkel, együttes cselekvésekkel, csoportellenőrzéssel és értékeléssel, valamint a vezetési funkció érvényesülésével.

A négy tanulócsoporthoz tartozó 1967—69-es vizsgálódásaink közben tíz spontán kiscsoporttal foglalkoztunk. Többek között a következő két kérdésre is kerestük a választ:

Valóban csak annyi a „tehetséges”⁴ vezető, ahány az osztályokban formálisan is működik?

Vajon a kiscsoportok „szószólói” (vezetői) olyan morális értékeket képviselnek, melyek megfelelnek az intézményes nevelésnek is?

Kutatásainkban elsősorban az erkölcsi ítélőképességet és gondolkodást igyekeztünk feltárni. Következtetéseink alapjául szolgáló vizsgálatban három különböző ankétívet használtunk. Ezek olyan történetekkel kapcsolatban tudakolták a gyermek erkölcsi ítéleteit, amelyek részben megtörténtek, részben könnyen bekövetkezhető situációt vázoltak, s amelyek az iskolai közösségi élet valamelyik színterén játszódtak le. Arra törekedtünk tehát, hogy a gyermekek könnyen tudják interiorizálni a történetet. Mindhárom íven előre megalkotott állásfoglalási alternatívákat tártunk a tanulók elé, melyek felölelték a lehetséges ítéletek jelentős részét.

A három kérdőív 4—4 alternatívája az alábbi vélekedési, mintegy viselkedési modelleket testesítette meg:

— *a)* teljes bezárkózás a saját kis érdekkörbe, de az egyén, illetve a kiscsoport maga felé kötelességtudattal bír;

— *b)* a szűk csoportérdekek megrövidülésének átélése, ezért a megtorlás követelése;

— *c)* a nagyobb közösség érdekeinek (is) szem előtt tartása;

— *d)* a kötelességteljesítés szükségességére való „megértő” hivatkozás.

A közösségi magatartás „ideáltípusa” szempontjából az következő értékességi sorrendből indultunk ki: *c*, *d*, *b*, *a*.⁵

Az első kérdőívet a 10 kiscsoport tagjai egymástól függetlenül olvasták el és választottak az alternatívák közül. A második ívvel a kiscsoportvezetők dolgoz-

⁴ SZENTPÉTERI ISTVÁN: Általános vezetéstudományi koncepciók c. tanulmányában (Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae, Szeged, 1966.) részletesen foglalkozik az ún. tulajdonságelmélettel, a struktúra általi meghatározottsággal, valamint a situációknak megfelelő felfogásával. A szerző eszmefuttatása a pedagógust is meggyőzi arról, hogy nincs született vezető, a sikeres irányító cselekvés a csoport szerveztségének, várakozásainak, az integráció normarendszerének stb. függvénye. — Ezzel a témakörrel foglalkozik *H. Hielsch és M. Vorwerg* is Bevezetés a marxista pszichológiába c. könyvükben (Bp. 1967. 239—260.). Az NDK-beli szerzők egyértelműen elkötelezik magukat egy irányba, miszerint a vezetés csoportfunkció.

⁵ Osztyuk BÁBOSIK ISTVÁN és M. NÁDASI MÁRIA véleményét az erkölcsi magatartás kutatásával kapcsolatban. A szerzőpár szerint az erkölcsi fogalmak, normák, az ítélőképesség és gondolkodás ismeretében nem következtethetünk csalhatatlanul a morális magatartásra. Helyette a cselekvés, a tevékenység elemzésének szükségességét hangsúlyozzák (l. a szerzőpár Az erkölcsi magatartás vizsgálatának kutatómódszertani kérdései c. tanulmányát, Magyar Pedagógia, 1970. 79—85.). Mi két okból alkalmaztuk mégis az intellektuális jellegű módszert: mert szűkreszabotak voltak lehetőségeink és mert a mintán — a vizsgálat egy másik összefüggésében — jelentős megfelelés mutatkozott a kiscsoport attitűdök és az erkölcsi tudat között.

tak, szintén szuverén módon. A harmadik ívet a kiscsoport tagjai közösen olvasták el, majd együttesen foglaltak állást.

Azt tapasztaltuk, hogy az 1. sz. kérdőív feldolgozásánál a tíz közül csak két kiscsoportban szóródtak annyira a válaszok, hogy nem mutattak egységes profilt. Nyolc kiscsoportban a gyermekek egységesen kötelezték el magukat valamelyik vélemény irányába. Úgy tűnik, hogy a 10–14 éveseknél a kiscsoport meghatározott értéket képvisel a társas-közösségi magatartással kapcsolatban. A kiscsoportok fele c. típusú — tehát a legértékesebbnek tartott — alternatíva mellett foglalt állást.

A második ívet a kiscsoportok vezetői értelmezték. Három b., egy d. és hat c. választ adtak. Ez összeségében is magasabb minőség, mint az előbbi adat. Amikor a vezető választát összehasonlítottuk a kiscsoport tagok előbbi véleményével, ez a hatás még nyomatékosabbnak tűnt. A tíz közül mindössze egy választott értéktelenebbül társainál (c. helyett b.-t), hat megismételte a csoport véleményét, három pedig külön alternatívát jelölt meg. A kiscsoportok élén álló gyermekek — a fentiek alapján — szembetűnő morális értékekkel bírnak.

A harmadik kérdőíven — rá az egész kis integráció közös elolvasás után együttesen válaszolt — hat kiscsoport c.-t, három d.-t, egy pedig b.-t produkált. Nyolc kiscsoport vélekedett úgy, mint a második íven vezetője, kettő pedig értékesebben (b. helyett d.-t).

Valószínűnek látszik ezek szerint, hogy a spontán kiscsoportokban az ilyenfajta döntésekben nincs anarchia, továbbá — s ez témánk szempontjából érdekes adat — *a baráti együttes morális értékeléseiben, ítéleteiben a „szószólónak” különös szerepe van.*

További analízis után kiderült, hogy a spontán kiscsoportok élén álló gyermekek nem azonosak az elsődleges közösség — az osztály — vezetőivel (tíz közül csak egy, ő rajtítkár volt). Koránt sincs arról szó, hogy ők nem lettek volna alkalmasak iskolai vezető szerepre, hiszen éppen a kiscsoportbeli státuszuk bizonyítja felkészültségüket. Sőt, olyan képet nyertünk, hogy ezek a tanulók nem kis mértékben képesek befolyásolni a kiscsoport állásfoglalásait a kollektív értéktételekben. Ott vezetődik le az irányítói aktivitás, ahol erre lehetőséget kap a gyermek. A spontán folyamatokban aktivizálódnak ezek a tanulók, mert az osztályközösség tevékenységrendszerében — annak egysíkúsága, szűkkörűsége miatt is — nem nyerne teret.

Tapasztalataink alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy nevelési gyakorlatunktól nemcsak a gyermekönkormányzat pedagógiai funkciójának tökéletes lefutását kérhetjük számon, de még a meglévő, létező gyermekvezetői diszpozíciók kihasználását is.

Tanulmányunkat a problémafelvetés szándékával írtuk. Arra törekedtünk, hogy felhívjuk a figyelmet a 10–14 évesek önkormányzatának szélesebb értelmű rendeltetésére. Arra, hogy a gyermeki öngazgatás nemcsak a közösség életének szervezettebbé tételével közvetve hat az egyénre, hanem közvetlenebbül is. Ha az iskola társadalmunkban a mobilitás elsődleges eszköze, akkor azt is észre kell vennünk, hogy e jelenség előidézéséhez a tanulmányi sikerek biztosítása mellett van egy másik út is, a korosztály önkormányzatának fokozottabb érvényesítése.

Meggyőződésünk az is, hogy tanulóközösségeink életében léteznek olyan dimenziók, melyek feltárásához, elemzéséhez nélkülözhetetlen a szociológiai szemlélet.